

1) Őrök a 10. században

A "Die Obere Wart" kitűnő monografiája 1977-ben jelent meg a Felsőőrség 650^{éves} jubileuma alkalmából. De vajjon azt megelőzően nem laktak őrök az Őrség területén, s ha laktak, honnan jöttek és kik voltak. Erre a néhány kérdésre szeretne ez rövid cikk választ adni.

Bölcs Leó hadi taktikájában már a honfoglalás előtt beszél a magyarok őreiről. "Őreiket/excubitor, őrálló, virrasztó/ messzire sűrűn egymás mellé helyezik el, nehogy egykönnyen rajtaütés érje őket." Itt az őr egyszerűen őrszolgálatot teljesítő katona, a hadrakelt sereg tagja, akinek éppen az a feladat jutott osztályrészül, hogy a seregre vigyázzon.

A honfoglalás után az őrök a gyepűn minden oldalról őrizték Magyarország határait a bárhonnán jövő ellenséges támadással szemben. Ők voltak azok, akik az ellenség támadását kifürkészték és azt erejükhöz mértén késleltetni igyekeztek. Ők voltak azok, akik határfolyókmentét megszállták/gyepű, gyepűelve/, megfelelő hadi létesítményekkel ellátták. Ők állítottak a gyepűkön kapukat, ásattak völgyzáró gátakat/gömröket/, ők kezelték a vízi műveket/pl. a Rábán, Répcén, Pinkán/, mellyel az ellenséges hadsereg betörését a gyepűre megakadályozták. Ők húzták fel a zsilipeket, területeket árasztottak el vízzel, elpusztították a lakott helyeket, hogy az ellenség élelmezését lehetetlenné tegyék.

Őr tehát mint mondtuk a h o n f o g l a l á s előtt őrszolgálatot ellátó katona volt./Persze belső őrség később is volt a magyar hadseregben, illetve közigazgatásban/ Őr<?>tágabb értelemben - a csatlakozott népek fiaiból kikerülő - s a gyepűn őrszolgálatot végző határőr/őr és lövő/<a h o n f o g l a l á s u t á n.>

Őrökön, őrutódokon ma a Rábától északra Burgenlandban és a Rábától délre élő Ő r s é g lakosait értjük./A Felsőőrség Felsőőr székhellyel, az Alsóőrség Őriszentpéter székhellyel./ Az őrök " azon időtől fogva, mikor a magyarok e hazába jöttek, saját fegyverük-

kel és költségeiken az ország nyugati határát őrzik és oltalmazzák."

/Kun László király 1286-ban kelt okleveléből./

Ezek az örök folyók mentén/Zala,Kerka,Rába,Lapincs,Strém,Pinka/telepedtek le,sőt egyes szállásaik Stájerországban és Alsóausztriában is feltalálhatók./Ungersdorffok,Kulm,Hirndorf stb./

Az első írásos emlék az örökről 985-ből maradt.Közvetve viszont tudjuk,hogy Kurszán kende/Árpád uralkodótársa/ halála/902/ után kíséretét a kék-kendeket a határörök közé osztották be.Az Őrségen Kendszék/Eisenzicken/ és Szarvaskend/a Rába mellett/ őrzi emléküket.Ha tehát a kék-kendeket már a határszélre telepítették,bizonyosra vehető,hogy Dunántul honfoglalók által való elfoglalása/900/ idejében már.a határörök ellátták őr,i,lovóifeladatukat.Legelső szállásaik azok a helyek voltak,melyek nevükben is emlékei az Őrség fennállásának./Alsóőr,Csajta,Csatár,Cseke,Felsőőr,Gyepüfüzes,Glosar/völgyzáró gát/,Gödör,Gödörfő,Herényőr,Kecel,Kukmér/kék-mér,kék-kend település?/,Lődös,Lövő,Ór,Szabar -Alsó- és Felsőstrázsa,Németkapu/

Az örök katonai szervezetben,századokban éltek.A századok tizedekre oszlottak./Minden szállás 10 őröt állított ki/Elükön a tizedesekká és századosokkal./Valószínűleg két század volt egy őrnagyság/ A már fentebb vázolt feladatuk mellett őrizték az itt talált vas és só telepeket,a nyugati hadjáratokban pedig szintén tevékeny részt vettek Bogát,Kál és Bulcsu horka/a kende,gyula tisztségek mellett Magyarország harmadik fejedelme/ vezetésével./Számuk a 10.században hatá századra,azaz három őrnagyságra tehető./

Az ausgsburgi veszített ütközet/955/ után megkezdődött a magyar állam szervezése Taksony,Gejza és Vajk fejedelemsége,majd királysága alatt.Ennek keretében került sor a határispánságok megszervezésére.A Dunától északra és délre volt egy-egy határispánság.Ez utóbbihoz tartozott a három őrségi őrnagyság.A déli határispánság azonban még 10.század vége előtt soproni és vasi ispánságra osztatott.Az őrségi határörök ezután a vasi határispán parancsoksága alá tartoztak.A 10.század második fele az örök szempontjából nyugodtan telt,nem érték támadások

nyugat felől. Ebben a katonai szervezetben lettek az örök előbb a hor-ka, majd a nagyfejedelem, végül a király őrei.

Arra a kérdésre, hogy az örök honnan kerültek a nyugati gyepűre már lényegében válaszoltunk, amikor a határöröket a magyarokhoz csatla-kozott népek soraiban keressük. /A kabarok három törzsében és egyéb törzstörödékekben. A székelyek a mai történeti felfogás szerint nagy valószínűséggel a kabarok egyik törzse voltak./

Az örök egyedissítésére akkor kerülhet sor, ha a keleti és nyugati őrséget vetjük egybe.

A földrajzi helyzetből kiindulva megállapítható, hogy mind a keleti/székelyek/, mind a nyugati határörök a folyók mellett székek, szegek, szerek szelintelepültek. /közös folyó és szállásnevek: Csik, Kebele, Korong, Unyan/

A keleti és nyugati határörök első szálláshelye valószínűleg Baranyában volt. /Györffy történész szerint Biharban/ Innen szállták meg Magyarország határait minden égtájon.

A keleti öröknél ismerjük a Sepsi széket, Orbai széket, Kászoni széket, a nyugatiaknál Kendszéket, Sárosszéket, Széket.

Történelmi vonatkozásban jellemző a két őrségre a csodaszarvas monda. Ennek a mondának ugyanis két történeti igaz magja van. Az egyik ahunok, magyarok, alánok, bolgárok közeli, vagy távoli rokonsága, valamint a szarvas totemállat jellege. Az előbbi maga a monda igazolja, az utóbbi némi magyarázatra szorul. A szarvas ugyanis valószínűleg a k e n d e totemállata volt. Erre utal Szarvaskend helység neve. Szarvaskend és a már említett Kendszék/Eisenzicken/ a kék-kendek/kende kísérete/ szállása volt. Miután eredetileg a kende a kazár birodalom harmadik fejedelme volt, hihető, hogy kíséretét is a kazár kagán chorezmi alán kíséretéből kapta. Egyébként a csodaszarvas monda malékét mind a keleti, mind a nyugati örök őrzik a honfoglalás előtt keletkezett regösénekekben, melyek éppen csak a keleti és nyugati őrség területén található. /Nyugaton Pankass, keleten Kénos, Lokod, Sepsi/

Mind a keleti, mind a ~~keleti~~ nyugati őrségben megtalálható a choromza/

chorezmi alán, a Horezmből származó alánok, ászok/ népesség. A keleti őzöknek van egy chorezmi ága, a nyugatiaknál choromza törzstörödékeknek tekinthetjük a herényeket és kék-kendeket. A keletiekhez később csatlakozott egy kürt és egy jenő, a nyugatiakhoz egy szabir törzstörödékek.

A törzstörödékek nemzetségekre és ágakra tagolódtak mindkét őrségben. Közös nemzetségnek tűnik az Adorján nem, mely nyugaton családnévben, keleten nemzetségnévben maradt fenn. Közös ágnevek a Karácsony, Megyes, Szomorow. Ez keleten ágnevekben, nyugaton helynevekben testesült meg.

A keleti határőrök székely öntudattal rendelkeznek. Ez az öntudat még Szenczi Molnár Albertnél, a pozsonyi határőrivadéknál az ő korában még meg volt, de Göcsejben, az Őrség mellett ma is él. A nyugati öröknél talán a 19. század elejéig tartott. /Azóta már a 19. században is felvetették az örök székely voltát./

Sok néprajzi azonosság is megállapítható a keleti és nyugati határőrök között. Mindkét őrség rassztípusa az armenid. Ennek a keleti és nyugati öröknél való létezését már Bartucz és Nemeskéri, legújabbán Kiszely antropologusok igazolták.

Az ősvallás elemeiben a vadleánykultusza, a szarvaskultusz mindkét őrségben vitathatatlan. De még a reformációt követő vallási fejleménye is érdekes egyezést mutatnak. Sajátságos módon mindkét őrségen zömükben a helvét hitvallást, kisebb részben az ágostai hitvallást fogadták el, többségükben protestánsok.

Az anyagi kultúra terén az építkezés anyaga mindkét őrségben a fa volt. Ebből építették "konnyos" házaikat, borona gazdasági épületeiket/kástuikat/.

Mindkét őrség híres volt ló- és szarvasmarhatenyésztéséről, állatkereskedelméről.

Diszitóművészetében a fejfák állítása és diszitése sok hasonlóságot mutat.

Nyelvében is szokásaiban is sok a közös a két őrségben.

A 11. században mind a keleti, mind a nyugati határőrök magyarul beszéltek. A keleti határőrök Erdélyben három tömbben éltek. Küküllő vidéke, Maroszsзык, Háromsзык. Mindhárom vidék más-más nyelvjáráshoz tartozott. Ugyanezt a három nyelvjárást - Benkő professzor megállapításai szerint - meg találjuk először Baranáyban és Szlavoniában, másodszer Moson, Poszony és Győr megyék területén, harmadszer az Őrségben. /Kend-sзык, Sárossзык, Szék/

A keleti és nyugati határőrök nyelve is mutat egyezéseket, a szlovén jövevényszavak megléte azonban mindkét nyelvjárásra igen jellemző. De hasonlóan fontos a személynevek közössége is. A törzsnév-ágnevekről fentebb már szóltunk, itt csak magáról a székely név etimológiájáról teszünk pár megjegyzést, érintve a család és keresztnéveket is. A székely név szófejtése/etimológiája/ vitatott. Két fő álláspont áll egymással szemben. Az egyik a székelyt a bolgár sikilből származtatja és a székelyeket bolgár törököknek tartja, a másik a székelyben foglalkozást, majd szervezetet, később etnikumot/népességet/ lát. Szerintünk az alán eredetű szik/só/ amagyar "l", "ly" képzővel társult és jelentése kaukázusi sóőr. A 13. században keletkezett családnevek mind a keleti, mind a nyugati őroknél személynévből alakítottak voltak. /Ádám, Adorján Albert, Balás, Balla- Antal, Baján, Bartha, Bitha stb./ Mindkét helyen kedvelték a különböző kinyitőképző használatát is a nevekben. /kó, kő, csó. csó, ók, ók; Balikó, Benkő, Jancsó, Becsó, Berthok, Bebők/

~~Nem hagyjuk~~ A keresztnévekben a keleti örök az ótestamentumi, a nyugatiak az újtestamentumi neveket használták.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a rovásírást sem. A keleti határőröknél sokhelyen fedeztek fel türk rovásírást, de legujabban találtak rovásírásos emléket a honfoglalás kori Felsőszemeréden és az alsóőrségi Bajánsenyén is.

Végül a szokások közül a kaláka intézményét idézzük. Ez mind a keleti, mind a nyugati végeken szokásban volt.

Végző következtetésként megállapíthatjuk, hogy a keleti és a nyugati határőrök származása azonos. Alán eredetű, de időnként hozzá-

csapódó más törzstörredékekkel kiegészült, székekbe szervezett határ-
 örök/sóörök, vasörök, kiket századokon keresztül már önálló etnikumnak
 tekintettek, illetve a honfoglalás előtt a magyarokkal Kaukázus elő-
 terében együtt éltek és a magyar nyelvet már a honfoglalás előtt el-
 sajátították.

Kétségtelen tény, hogy alánok vonultak be Attilával, az avarokkal,
 a magyarokkal és a kunokkal a Kárpátmedencébe. Így megérthető, hogy
 a Kárpátmedencében maradt alán székelyek Attila népének vallották
 magukat és a honfoglaló magyarok itt rájuk találtak. De igaz lehet
 a krónikáknak az az elbeszélése is, hogy a székelyek egy része a
 honfoglalás előtt csatlakozott a magyarokhoz. Az alán eredetű törzstör-
 dékek esetében nem kettős, hanem négyes honfoglalással számolhatunk.
 /Hunok, avarok, magyarok, kunok/